

Міністерство освіти і науки України

**Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра української мови та літератури

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВСТУП ДО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

(назва навчальної дисципліни)

**підготовки здобувачів ступеня вищої
освіти** _____ бакалавр _____
(назва рівня вищої освіти)

спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література)

(шифр і назва спеціальності)
спеціалізації _____
(назва спеціалізації)

Слов'янськ – 2016 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ української мови та літератури

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

старший викладач кафедри української мови та літератури Щербатюк В. С.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

канд. філол. наук, доцент кафедри російської мови та літератури Рубан А. А.

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови та літератури

Лисенко Н. В.

Рекомендовано до впровадження
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

“10” травня 2016 р.
протокол № 3

Перший проректор _____

О. Г. Набока

ВСТУП

Навчальна програма вивчення дисципліни «Вступ до літературознавства» складена відповідно до освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр за спеціальністю 014 Середня освіта (українська мова та література).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичний інструментарій літературознавства.

Міждисциплінарні зв'язки: з історією української та зарубіжної літератур, сучасною українською літературною мовою, історією, філософією, літературною критикою, фольклористикою, методикою мови та літератур (української й зарубіжної).

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Сутність науки про літературу.
2. Література і суспільство.
3. Художній твір як ціле.
4. Мова художнього твору.
5. Основи віршування.
6. Літературні роди і жанри.
7. Літературний процес.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Вступ до літературознавства» є:

- розглянути зі здобувачами зміст основних теоретико-літературних питань, проблем, підготувати їх до майбутнього вивчення курсу «Теорія літератури»;
- закласти необхідне теоретичне загальнофілологічне підґрунтя, бо здобувач-філолог, якщо він хоче стати серйозним дослідником, повинен оволодіти засобами й прийомами філологічного дослідження. Це йому стане в нагоді при підготовці літературознавчих рефератів, написанні курсової, дипломної та магістерської робіт.

Вивчення курсу повинно супроводжуватися формуванням у студентів навичок самостійної літературознавчої роботи, зокрема, умінь користуватися підручниками, посібниками, словниками, що сприятиме критичному осмисленню шляхів і прийомів літературознавчого аналізу художніх творів, привчатиме здобувачів глибше засвоювати й осмислювати вивчений матеріал, зіставляти різні думки.

В основу програми покладено принципи загальної поетики, яка дає можливість повніше з'ясувати як основні закономірності літератури, так і специфіку літератури як мистецтва слова.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Вступ до літературознавства» є

- дати поняття про основні елементи теорії літератури;
- систематизувати та поглибити знання про літературний процес загалом і його складові зокрема;
- навчити здобувачів орієнтуватись у складних питаннях теорії літератури;
- сформувати вміння розрізняти елементи композиції твору, засоби виразності (тропи, стилістичні фігури), форми римування, віршові розміри, типи віршових строф; орієнтуватись в царині літературних родів та жанрів; визначати естетичні риси кожного літературного напрямку, їх суспільно-історичні та філософсько-психологічні засади, своєрідність; місце й час зародження і розвитку літературних напрямків, представників, що дотримувалися творчих принципів цих напрямків у світовій та українській літературах;
- навчити класифікувати літературні твори за стилями та напрямками.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

Загальні:

1. Соціокультурна компетентність:

– розуміти роль культури, науки в розвитку цивілізації, їх співвідношення і пов'язаних з ними сучасних соціальних і етичних проблем, цінності наукової раціональності та її історичних типів, знати структуру, форми і методи наукового пізнання, їх еволюцію;

– знати форми і типи культур, основні культурно-історичні світові центри і регіони, закономірності їх функціонування і розвитку, знати історію культури України, її місце в світовій культурі і цивілізації;

– бути обізнаним у найважливіших галузях і етапах розвитку гуманітарного і соціально-економічного знання, основних наукових школах, напрямках, концепціях, джерелах гуманітарного знання і видах роботи з ними;

– уміти аналізувати в загальних рисах основні економічні події в своїй країні і за її межами, знаходити і використовувати інформацію, необхідну для орієнтування в основних поточних проблемах економіки;

– знати права і свободи людини і громадянина, вміти їх реалізувати у різних сферах життя, знати Конституцію України;

– мати уявлення про наукові, філософські і релігійні картини світу, сутність призначення і сенс життя людини, про різноманітність людського пізнання, співвідношення істини і помилки, безвір'я і віри, раціонального та ірраціонального в людській уяві, особливості функціонування знання в сучасному суспільстві, про естетичні цінності, їх значення в творчості і повсякденному житті, вміти орієнтуватися в них;

– сприймати і розуміти різні жанри мистецтва (художню літературу, живопис, музику).

2. Інформаційна компетентність:

- уміти користуватися сучасними інформаційними технологіями;
- вільно орієнтуватися у стрімкому потоці наукової інформації, вести особистий науковий пошук за допомогою різних інформаційних систем;
- уміти користуватися електронними носіями для ведення навчальної документації середньої та старшої школи;
- бути обізнаним та вміти вільно користуватися інформаційними системами: бібліотеками, каталогами, архівами, локальними та глобальними мережами для ефективного пошуку та структурування інформації.

3. Комунікативна компетентність:

- знаходити засоби виражати особисте ставлення учителя-гуманіста до культурно-естетичних проблем;
- уміти виражати і обґрунтовувати свою позицію з питань, які стосуються до історичного минулого;
- сензитивність до можливостей адаптації матеріалу відповідно до умов загальноосвітніх навчальних закладів;
- уміння застосовувати різні методичні ситуації в залежності від навчального контексту;
- уміти в практичній діяльності застосовувати знання етикету і дотримання етики ділового спілкування;
- вільно володіти українською мовою як державною і як мовою професійного та повсякденного спілкування з учнями, іноземними мовами;
- використовувати вербальні і позамовні засоби комунікації, техніки взаємодії в комунікаційних актах зі школярами, батьками, колегами, адміністрацією школи.

4. Здоров'язбережувальна компетентність:

- розуміти природу психіки, знати основні психологічні функції та їх фізіологічні механізми, співвідношення природних і соціальних факторів у становленні психіки, розуміти значення волі й емоцій, потреб і мотивів;
- уміти дати психологічну характеристику особистості (її темпераменту, здібностей), інтерпретацію власного психічного стану, володіти найпростішими способами саморегуляції;
- розуміти співвідношення впливу спадковості і соціального середовища, ролі і значення національних і культурно-історичних факторів у навчанні і вихованні;
- упроваджувати в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних освітніх технологій через усвідомлення ідей здоров'язбереження та здоров'яформування, до розвитку в учнів активної мотивації щодо необхідності дбайливого ставлення до власного здоров'я;
- здійснювати моніторинг показників індивідуального фізичного й психічного розвитку школяра, на основі знань про його вікові анатомо-фізіологічні особливості, теорію спадковості, фактори ризику прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні чи коригувально-реабілітаційні заходи;

- попереджати виникнення небезпечних для здоров'я ситуацій, у разі потреби ліквідувати чи уникати їх наслідків;
- уміти надавати долікарняну допомогу з різних видів уражень: травматичних, термічних, хімічних, радіаційних та ін.

5. Акмеологічна компетентність:

- застосовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами теоретичних філологічних дисциплін;
- використовувати знання, уміння й навички, професійно профільовані знання в галузі філологічних наук;
- володіти способами самостійного опанування знань, вміти реалізувати отримані знання в професійній діяльності на практиці;
- розуміти смисл взаємозв'язків духовної, біологічної і соціальної основ в людині, ставлення людини до природи і протиріч, які виникли в сучасну епоху технічного розвитку і кризи існування людини в природі;
- мати уяву про сутність свідомості, її взаємовідносин з підсвідомим, про роль свідомості і самосвідомості в поведінці, спілкуванні і діяльності людей, формуванні особистості;
- поєднувати практичну і професійно-педагогічну цілі з реалізацією виховної загальноосвітньої та розвиваючої функцій;
- бути готовим реалізувати одержану підготовку в своїй майбутній діяльності.

Спеціальні:

1. Психолого-педагогічна компетентність

- усвідомлювати перспективні тенденції розвитку педагогічної науки, що утримуються на кращих світових національних педагогічних здобутках минулого та сучасності.

2. Фундаментально-прикладна компетентність

- уміти працювати з науковою літературою, визначати суть та характер нерозв'язних наукових проблем, пропонувати свої варіанти вирішення, узагальнювати і класифікувати емпіричний матеріал;
- опанувати систему сучасних прагмалінгвістичних знань про структуру, закономірності та найважливіші аспекти мовної, в тому числі міжкультурної комунікації.
- мати базову теоретичну та практичну підготовку з української мови та літератури.

3. Методична компетентність

- володіти основними правилами оформлення ділової документації українською мовою;
- дотримуватись норм сучасної літературної мови.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

СУТНІСТЬ НАУКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ

1.1. Літературознавство як наука.

Розробка проблем теорії літератури у філософських працях Платона та Аристотеля. Їхні уявлення про сутність матеріального й ідеального.

Роль філософсько-естетичних праць Гегеля у розвитку теорії літератури.

Розвиток теорії літератури на Україні. Роль викладачів Києво-Могилянської академії (Ф. Прокопович, М. Довгалецький) у становленні літературознавчої науки на Україні.

Стан розвитку теорії літератури на сучасному етапі. Широта і різнобічність теоретичних досліджень у працях сучасних українських літературознавців.

Теорія літератури в системі літературознавчих дисциплін.

Взаємозв'язок і взаємообумовленість теорії літератури з історією літератури та літературною критикою.

Допоміжні літературознавчі дисципліни: текстологія, бібліографія, історіографія.

Змістовий модуль 2

ЛІТЕРАТУРА І СУСПІЛЬСТВО

2.1. Специфіка художньої літератури.

Пізнавальні можливості художньої літератури. Різноманітність підходів у розумінні пізнавальних можливостей художньої літератури.

Об'єкт і предмет у художньому творі. Встановлення об'єкта зображення і предмета пізнання.

Своєрідність художнього і наукового мислення. Визначення особливостей художнього мислення як чуттєво-образного.

Функції художньої літератури. Багатогранність та ідейно-художня насиченість функцій художньої літератури.

Функціонування твору в суспільному середовищі.

Принцип народності літератури. Формування принципу народності як відображення різноманітних аспектів бачення життя людини.

Принцип партійності в мистецтві. Дискусія навколо нього. Неоднозначність у розумінні суті принципу партійності літератури.

Пріоритет загальнолюдського в мистецтві. Важливість врахування загальнолюдських орієнтирів при поцінуванні суспільної значимості твору.

Образ автора у художньому творі. Роль світогляду у процесі художнього осмислення дійсності. Світогляд як сукупність найрізноманітніших поглядів, уявлень, принципів людини. «Образ автора» як втілення світоглядних позицій митця. Розуміння під поняттям «автор» не стільки конкретної людини, скільки прояву у творі певної світоглядної точки зору.

Принципи вираження авторської позиції. Їхня реалізація через особливості композиційної будови твору, його тональну своєрідність.

Форми повісткування у творі. Обумовленість форми повісткування авторським задумом.

Змістовий модуль 3 **ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ЦІЛЕ**

3.1. Зміст і форма художнього твору.

Діалектична єдність змісту і форми у творі. Змістовні (тема, ідея, пафос, конфлікт, проблематика) та формальні (сюжет, композиція, жанр, зображувально-виражальні засоби) компоненти твору. Розкриття принципу «зміст сформований – форма змістовна».

Художній образ як проміжний компонент у змістовно-формальній структурі твору. Сутність художнього образу, класифікація образів.

Засоби характеротворення. Обумовленість розмаїття образотворчих засобів авторським задумом, жанровими та стильовими особливостями твору.

3.2. Сюжетно-композиційна будова твору.

Сюжет художнього твору. Дискусія навколо нього. Неоднозначність у розумінні сюжету, його ролі у творі. Розуміння сюжету як динамічного процесу художньої реалізації авторського задуму.

Фабула художнього твору. Фабула як причинно-наслідковий ланцюг подій у творі.

Сюжетні елементи. Особливості розташування сюжетних елементів.

Композиція художнього твору. Багатозначність терміну «композиція»: формальне членування твору на частини, розділи, дії, акти тощо; вияв особливості групування персонажів, вставних епізодів, місця авторських описів, повторюваності епізодів тощо. Своєрідність композиційної будови твору, її роль у розкритті авторського задуму.

3.3. Аналіз художнього твору.

Сутність літературознавчого аналізу. Важливість здійснення об'єктивного, науково виваженого літературознавчого аналізу.

Принципи аналізу твору. Забезпечення в ході його реалізації принципів єдності змісту і форми, історизму, врахування світогляду автора та входження в його творчу лабораторію.

Шляхи аналізу твору. Пообразний, проблемний та цілісний аналіз як шляхи осмислення ідейно-художнього спрямування твору, найадекватніші його інтерпретації.

Змістовий модуль 4 **МОВА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ**

4.1. Художня мова.

Слово як матеріал художньої літератури. Умови входження слова у сферу естетичного наповнення.

Естетична природа слова. Розуміння художнього слова як своєрідної ідеологеми, що поєднує у собі зображальні і виражальні можливості. Недопустимість лінгвістичних і вульгарно-соціологічних збочень при аналізі мови художнього твору, розкриття його естетичної природи.

Виділення у творі двох груп слів залежно від їхньої світоглядно-оціночної природи. Слово автора і слово персонажа. Характер взаємостосунків між ними. Функціональна відмінність слова автора і слова персонажа, особливості їхньої взаємодії.

Діалектична природа художнього слова як носія зображувально-виражальних начал. Різноманітні виражальні можливості художнього слова.

Лексичні виражальні можливості художнього слова.

Тропи. Природа тропів.

Стилістичні фігури.

Фонетичні виражальні можливості художнього слова.

Змістовий модуль 5 **ОСНОВИ ВІРШУВАННЯ**

5.1. Віршування.

Прозова та віршована форми організації художнього твору. Сприйняття віршованої мови як певним чином організованої форми художнього твору. Установлення окремих чинників, які обумовлюють естетичну природу віршованого твору.

Основні одиниці ритмотворення. Засоби ритмотворення.

Рима. Класифікація рим.

Строфа. Види строф.

Особливості, художні можливості різноманітних віршованих систем. Характерні ознаки, властивих для кожної системи віршування.

Античне (метричне) віршування.

Силабічна система віршування.

Тонічна система віршування.

Силабо-тонічна система віршування.

Народнопісенний вірш.

Змістовий модуль 6 **ЛІТЕРАТУРНІ РОДИ І ЖАНРИ**

6.1. Родово-жанровий поділ літератури.

Рід як одна з найзагальніших літературознавчих категорій. Погляди Аристотеля, Гегеля на родові ознаки літератури, з'ясування їхньої естетичної природи. Важливість врахування різноманітних критеріїв при встановленні сутності роду як літературознавчої категорії.

Принципи родоподілу. Сутність кожного з літературних родів.

Епос як рід. Об'єктивне як важливий чинник визначення епічних родових ознак у літературі.

Осмислення родових і жанрових ознак як специфічної змістовної форми. Великі, середні та малі епічні жанри. Підхід до жанрових дефініцій твору з урахуванням діахронічного і синхронічного планів. Типологічні риси окремих жанрових форм.

Лірика як рід. Суб'єктивне як важливий чинник визначення ліричних родових ознак у літературі.

6.2. Драматичне мистецтво.

Драма як рід. Умови виникнення трагедії та комедії в античному мистецтві.

Трагедія як драматичний жанр, типологічні ознаки. Характер конфлікту, особливості трагедійних персонажів.

Комедія як драматичний жанр, типологічні ознаки. Характер конфлікту, особливості комедійних персонажів, комедійна інтрига.

Драма як жанрове утворення. Драма як твір про життя «середньої людини», побутовість як важливий показник жанрового змісту творів.

Змістовий модуль 7

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

7.1. Літературний процес.

Закономірності розвитку літературного процесу. Позалітературні та внутрішньо літературні чинники, що обумовлюють загальні тенденції літературного розвитку кожного історико-художнього періоду. Визначення естетичних принципів хронологічного поділу загального літературного процесу.

Взаємодія традицій і новаторства у літературному процесі.

Потреба вибору «об'єктивного» показника, за яким визначати хронологічні межі окремих періодів. Стиль як універсальний еталон для визначення ідейно-художніх особливостей окремих періодів. Багатозначність у розумінні стилю як літературознавчої категорії. Стиль як змістова форма.

Носії стилю.

7.2. Художньо-стильові напрями.

Проблема методу і напряму в літературознавстві. Обумовленість розвитку літератури суспільно-філософськими та естетичними проблемами, що властиві суспільству певного історичного часу. Змінність літературних напрямків як відбиття змінності світоглядно-естетичних критеріїв сприйняття прекрасного в мистецтві.

Класицизм як літературний напрям.

Сентименталізм як літературний напрям.

Романтизм як літературний напрям.

Розвиток реалістичного мистецтва.

Модерністські напрями в літературі.

Змістовно-художні здобутки кожного зі стильових напрямів у процесі літературного розвитку.

3. Рекомендована література

Основна

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / П. Баррі; [пер. з англ.]. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с.

2. Безпечний І. Теорія літератури / І. Безпечний. – К.: Смолоскип, 2009. – 388 с.

3. Галич О. А. Вступ до літературознавства: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Андрійович Галич; Держ. закл. «Луганський

національний ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.

4. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика / В. Домбровський. – Дрогобич : Відродження, 2008. – 488 с.

5. Казаков І. М. Практичні заняття з теорії літератури : навч. посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / І. М. Казаков, В. П. Сиротенко. – Слов'янськ : Печатний двір, 2003.

6. Пахаренко В. І. Основи теорії літератури / В. Пахаренко. – К. : Генеза, 2007. – 294 с.

7. Скорина Л. Аналіз художнього твору : навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика) / Л. Скорина. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2013. – 424 с.

8. Ткаченко А. Мистецтво слова / А. Ткаченко. – К. : Правда Ярослави́чів, 1998. – 448 с.

9. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. / Н.С. Ференц. – К. : Знання, 2014. – 511 с.

Допоміжна

1. Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури» / В. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2008. – 112 с.

2. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – Т. 1. – 2007. – 608 с.

3. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – Т. 2. – 624 с.

4. Літературознавчий словник-довідник / [ред. колегія Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : Академія, 1997. – 752 с.

4. Форма підсумкового контролю результатів навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики результатів навчання:

усні опитування на практичних, виконання письмових завдань, письмові екзаменаційні завдання.

